

კონკურენციის პოლიტიკის ამერიკული მოდელი

ნინო გრიგოლია
თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი
ეკონომიკის დოქტორი,
ninini67@mail.ru
მობ: 599723266

საკვანძო სიტყვები: კონკურენციის პოლიტიკა; ანტიტრესტული კანონმდებლობა; „შერმანის“ კანონი, „კლეიტონის“ კანონი

საბაზრო ეკონომიკის იდეალურ მოდელად შეიძლება განვიხილოთ სრულყოფილი კონკურენციის კონცეფციაზე დაფუძნებული ბაზრები. მაგრამ სრულყოფილი კონკურენციის მოდელი იდეალიზებულია და პრაქტიკულად არ არის მიღწევადი, რადგან ბაზარი მუდმივად განიცდის გარკვეულ ჩავარდნებს, რაც ხელს უშლის „უხილავი ხელით“ ბაზრის მოწესრიგებას. სწორედ ამიტომ არსებობს საჭიროება, სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული და პრაქტიკაში გატარებული ქნას ისეთი პოლიტიკა, რომელიც ხელს შეუწყობს საბაზრო ეკონომიკას მიუახლოვდეს სრულყოფილ მოდელს. ერთ-ერთ ასეთ პოლიტიკას წარმოადგენს კონკურენციის ეკონომიკური პოლიტიკა.

ქვეყანაში სრულყოფილი საბაზრო ეკონომიკის ჩამოსაყალიბებლად აუცილებელია კონკურენციის დაცვა, ხელშეწყობა და განვითარება. ამიტომ, მსოფლიოს განვითარებულ სახელმწიფოთა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენდა და დღესაც წარმოადგენს სამართლებრივი რეგულირების ისეთი მოდელის შემუშავება, რომლებიც შეზღუდავს შესაბამის ბაზრებზე დომინირებული მდგომარეობის მქონე ეკონომიკურ აგენტთა მხრიდან ამ მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების ფაქტების გამოვლენასა და ხელს შეუწყობს კეთილსინდისიერი კონკურენცია.

კონკურენციის შესახებ უცხოეთის ქვეყნების კანონმდებლობათა ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოიყოს საბაზრო ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირების ორი ფორმა, რომელთაგან პირველი ემყარება ბაზარზე არსებული ყველა სამართლებრივი ურთიერთობების კონკურენციულ (ანტიმონოპოლიურ) რეგულირებაზე დაქვემდებარების პრინციპს. ამის მაგალითს წარმოადგენს, აშშ-ში უცხოური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირება, რომელიც წარმოადგენს აშშ-ში კონკურენციის შესახებ კანონმდებლობის თავისებურებებს, რომელთაგან უმთავრესი არის – ანტიმონოპოლიური რეგულირების მექანიზმის სრულყოფის ხარისხი.

საბაზრო ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირების მეორე ფორმა პირველისაგან განსხვავდება იმით, რომ კონკურენციული (ანტიმონოპოლიური) რეგულირების მოდელის მიხედვით ხდება კანონების მიღება, კონკრეტული სახის რეგულირების სამართლებრივი ურთიერთობებისათვის.

ჩვეულებრივ ანსხვავებენ კონკურენციული კანონმდებლობის ამერიკულ და ევროპულ მოდელებს, რომელთაგან პირველი (მისი ყველაზე ნათელი გამოვლინებაა აშშ-ს ანტიტრესტული კანონმდებლობა) გამოდის რა ბაზრის მონოპოლიზების წინააღმდეგ თავიდანვე (დომინირებული მდგომარეობის დაკავებამდე) მკაცრ კონტროლს აწესებს ამ პროცესებზე, რომელიც ხორციელდება, ძირითადად ეკონომიკურ აგენტთა შერწყმისა და გაერთიანების საფუძველზე. ანტიტრესტულ კანონმდებლობაში ჩართულია აგრეთვე ნორმები არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის შესახებ. ეს მოდელი, გარდა აშშ-ში, მოქმედებს კანადაში, იაპონიაში, არგენტინაში და ა.შ.¹

კონკურენციული კანონმდებლობის ევროპული მოდელი კი, უპირველეს ყოვლისა მიმართულია მონოპოლიური (დომინირებული) მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების

¹ ფეტელავა ს. „კონკურენციის თეორიის ევოლუცია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“, დისერტაცია, თბ. 2008. გვ. 39

წინააღმდეგ, მონოპოლიებზე ზედამხედველობისა და კონტროლის უზრუნველყოფისაკენ; ნორმები არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის შესახებ ევროპულ მოდელში გამოყოფილია ცალკე კანონის რეგულირების სფეროდ. აღნიშნული მოდელი გამოიყენება დიდ ბრიტანეთში, საფრანგეთში და ევროპის რიგ ქვეყნებში, ავსტრალიაში, ახალ ზელანდიაში და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში.²

კონკურენციის (ანტიტრესტული, ანტიმონოპოლიური) კანონმდებლობის საფუძველს წარმოადგენს აშშ-ში 1890 წელს მიღებული პირველი ფედერალური კანონი, „შერმანის“ აქტის სახელწოდებით (Sherman Act 1890), რომელიც აშშ კონგრესმა მიიღო ამერიკელი საზოგადოებრიობის მხრიდან ძლიერი ზეწოლის შედეგად, რომელთაც გაუჩნდათ შიში კომპანიათა მცირე ჯგუფის ხელში საბაზრო ძალაუფლების ხელში ჩაგდების მიმართ, რაშიც ხედავდნენ საფრთხეს მეწარმეობისათვის.

კონგრესის მიერ ამ კანონის მიღება დაემთხვა პერიოდს, როდესაც საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა შეხედულებები მნიშვნელოვნად შეიცვალა თავისუფალი ვაჭრობის შეზღუდვის შეფასების სფეროში არსებულ სტანდარტებთან დაკავშირებით. 1890 წელს ამერიკელი მოსამართლეები იდგნენ სამართლის ორ მოდელს შორის არჩევანის წინაშე. პირველი მათგანი აფასებდა როგორც აშკარა, ასევე მეტ-ნაკლებად ფარულ შეზღუდვებს „გონივრული მიდგომის“ წესის შესაბამისად და ახდენდა საკითხის დასმას იმ კუთხით, სასამართლო პროცესზე განსახილველთა ქცევას შეეძლო თუ არა მათი მოყვანა მონოპოლიამდე კონკურენტი კომპანიებისათვის ბაზარზე დაბრკოლებების შექმნის გზით. აღნიშნული შეხედულება ხაზს უსვამს, რომ ახალი სუბიექტების ბაზარზე შესვლის იძულებითი შეზღუდვების არსებობისას ბაზრის თვითკორექტირებადი ტენდენციები დაიცავენ მომხმარებელს. მეორე მოდელი ანაწილებდა ვაჭრობის თავისუფლების შეზღუდვას ორ კატეგორიად. დამატებითი (დამატებითი, არამთავარი) შეზღუდვა ფასდებოდა „გონივრული მიდგომის“ წესის შესაბამისად, ხოლო კარტელები განიხილებოდნენ როგორც თავისი არსით ამ წესის საწინააღმდეგო და ყველა შემთხვევაში ექვემდებარებოდნენ აკრძალვებს (ბაზარზე სიტუაციის მიუხედავად). ამ მიდგომის უარყოფით მხარეს (საშიშროებას) წარმოადგენს თავისუფალი ვაჭრობის მოსალოდნელი პირდაპირი შეზღუდვა, მისი კერძო და ნებაყოფლობითი ხასიათის მიუხედავად.³

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ამერიკის შეერთებული შტატების იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული ანტიტრესტული კანონმდებლობის შემსწავლელი კომისიის ყოფილი წევრი ჯ. ვან-საისის მოსაზრება, რომელიც გადმოცემულია მონოგრაფიაში „აშშ-ს ფედერალური ანტიტრესტული კანონმდებლობა“. ის წერდა „ჩვენი მამები - კანონმდებლები ეთანხმებოდნენ არისტოტელეს იმაში, რომ „უკეთესია, საკუთრება იყოს კერძო, რადგანაც ასეთ შემთხვევაში „თითოეული ადამიანი იმუშავებს ისე, რომ გააუმჯობესოს თავისი კერძო საკუთრება“ და ამით გაზარდოს ერთობლივი ინდუსტრიული სიმდიდრე ამასთან, ისინი იზიარებდნენ ადამ სმითის მოსაზრებას წარმოებაში „უხლავი ხელის“ ფაქტორთან დაკავშირებით ისინი იყვნენ დარწმუნებული, რომ სახელმწიფოს რესურსების განაწილება არ შეიძლება იყოს დამოკიდებული ბიზნესის მაგნატების, ან სახელმწიფო დაგეგმვის ორგანოების პირად შეხედულებებზე“. მიაჩნდათ, რომ კონკურირებადი ძალების ურთიერთქმედება ყველაზე ეფექტიანად წინ წაწევს ჩვენ მატერიალურ პროგრესს“⁴

² ფეტელავა ს. „კონკურენციის თეორია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“, გამომცემლობა „ლიო“ თბ. 2007, გვ. 45

³ „სავაჭრო პოლიტიკის ჩამოყალიბება და საქართველოს მიერ ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის მოთხოვნების დაცვა“ მომზადებულია „Bearing point“-ის მიერ, თბ. 2004, გვ.17

⁴

იმისათვის, რომ დაცულ იყოს კონკურენცია და არა კონკურენტები, კონგრესმა მიიღო „შერმანის“ კანონი, რითაც ფაქტობრივად საფუძველი ჩაუყარა აშშ-ში კონკურენციის პოლიტიკის რეალიზაციას ფედერალურ დონეზე. რაც შეეხება, ცალკეულ შტატებს, მათ დონეზე ანტიტრესტული კანონმდებლობა უფრო ადრე არსებობდა. კერძოდ, ალაბამის შტატის მიერ 1883 წელს მიღებულ იქნა პირველი ანტიტრესტული კანონი, რომლის კვალდაკვალ კანზასისა და კიდევ სხვა ხუთ შტატში მიღებული იქნა კანონები, რომლითაც უკანონოდ და დასჯადად გამოცხადდა ყოველგვარი გაერთიანება ვაჭრობის შევიწროებისა და შეზღუდვის კუთხით. საბოლოოდ, „შერმანის“ კანონის მიღების პერიოდისათვის აშშ-ს 18 შტატში მოქმედებდა ანტიტრესტული კანონები.

საერთო სამართლის არასრულყოფილებამ შეეზღუდა კომპანია-გიგანტების მხრიდან ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება და კონკურენციის საწინააღმდეგო ქმედებების აღკვეთა, XIX საუკუნის ბოლოს გამოიწვია ისეთი საკანონმდებლო აქტის მიღების აუცილებლობა, რომელიც შეზღუდავდა კონკრეტულ ბაზრებზე ცალკეული დომინანტი კომპანიების გაბატონებულ ძალაუფლებას (ამ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებას). „ამ მიმართულებით კონგრესის მიერ გადაგმულმა პირველმა ნაბიჯებმა (1887 წლის კანონი შტატებს შორის ვაჭრობის შესახებ და 1890 წლის შერმანის ანტიტრესტული საკანონმდებლო აქტი) ვერ შეამცირეს საზოგადოების უკამყოფილება, რასაც ამერიკის ეკონომიკაში დომინანტი კომპანიების მხრიდან ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების ტალღოვანი ციკლები იწვევდა, რაც თავის მხრივ მეტყველებდა რა მოქმედი ანტიტრესტული კანონმდებლობის უკმარისობაზე, მისი სრულყოფის სურვილს ამძაფრებდა. საზოგადოებაში დამაბულობა ამ კუთხით მატულობდა მანამ, სანამ ანტიტრესტული კანონმდებლობის პრობლემები არ გახდა დომინირებული საკითხი 1912 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში და შედეგად უკვე 1914 წელს არ იქნა მიღებული „კლეიტონის“ და „ვაჭრობის ფედერალური კომისიის შესახებ“ კანონები“.⁵

აშშ-ში, რომელიც ცნობილია. როგორც ანტიტრესტული კანონმდებლობის სამშობლო, ფუნქციონირებს კონკურენციული ეკონომიკის უზრუნველყოფი სამი ძირითადი კანონი:

1. „შერმანის“ (1890 წ.),
2. „კლეიტონის“ (1914 წ.),
3. „ვაჭრობის ფედერალური კომისიის შესახებ“ (1914 წ.).

„შერმანის“ კანონი – კრძალავს დაუსაბუთებელ შეზღუდვებს ვაჭრობაში, ბაზარზე მონოპოლიის შექმნის მცდელობასა და მონოპოლიური ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებას. კანონის დებულებები ჩამოყალიბებულია ზოგადი სახით და იმ ფორმით, როგორც ეს დამახასიათებელია კონსტიტუციის მუხლებისათვის, რომლის ინტერპრეტაციისა და გამოყენების აკრძალვის (ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში) უფლებამოსილება აქვთ სასამართლო ორგანოებს, იუსტიციის სამინისტროსა და კერძო პირებისაგან შეტანილი სამოქალაქო თუ სისხლის სამართლებრივი საჩივრების საფუძველზე. თავის მხრივ, კანონი (ნაწილი I) გამოიყენება როგორც შტატებს შორის, ასევე მის ფარგლებს გარეთ განხორციელებულ ქმედებებზე მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც ორ ან მეტ სუბიექტს შორის არსებული „ხელშეკრულება“, „კავშირი“ ან „ფარული შეთანხმება“ წარმოადგენს ვაჭრობის სფეროში კონკურენციის შემზღუდავ ქმედებას. ე.ი. კანონი გამოყენება იმ კონკრეტულ სიტუაციებში, როდესაც სასამართლოების მიერ დგინდება ვაჭრობის შემზღუდავი, დაუსაბუთებელი ზემოქმედების მოხდენის ფაქტები ან ასეთი ზემოქმედების თაობაზე არსებობს შესაბამისი წინასწარ განზრახულობა.

კანონის მე-2 ნაწილის თანახმად, პირი რომელიც უკვე არსი მონოპოლისტი, ან ცდილობს გახდეს მონოპოლისტი, ასევე აყალიბებს კავშირს ან შედის ფარულ შეთანხმებაში სხვა პირთან (პირებთან) ვაჭრობის ამ თუ იმ სფეროს მონოპოლიზაციის მიზნით, როგორც შტატებს შორის, ისე

უცხოეთის სახელმწიფოებთან, არის სისხლის სამართლის დამნაშავე. ე.ი. კანონის თანახმად, არავის არ აქვს ბაზრზე მონოპოლიის ჩამოყალიბების უფლება.

როგორც ჩანს, შერმანის კანონის პირველი ნაწილი ასახავს შეზღუდვებს, ხოლო მისი მეორე ნაწილი შეზღუდვის საბოლოო პროდუქტს - „მონოპოლიზაციას“, თუმცა, კანონით არაა განსაზღვრული მონოპოლისტად აღიარებისათვის აუცილებელი საბაზრო წილის ოდენობა. თავისთავად აშშ-ში, დიდი საბაზრო წილის ქონა არ განიხილება, როგორც კანონდარღვევა. ის ასეთი ხდება, როდესაც კორპორაცია ბაზრის სხვა მონაწილეების საწინააღმდეგოდ მიმართავს ისეთ ანტიკონკურენტულ ქცევებს, როგორიცაა სხვა ფირმებთან კონკურენციის საწინააღმდეგო ხელშეკრულებების გაფორმება, ან თვითღირებულებაზე დაბალი ფასით პროდუქციის (მომსახურების) რეალიზაცია და სხვა. თუმცა, ბაზრის მონოპოლიზაციის შესახებ საქმეთა განხილვის პროცესში მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მთელი რიგი, სასამართლო პრაქტიკის შედეგებზე დაყრდნობით ჩამოყალიბებული კრიტერიუმები. კერძოდ, მხედველობაში მისაღება ისეთი კონკრეტული საკითხები, როგორიცაა - ფირმის ინოვაციურობა, მოგებიანობა, მსხვილსერიული წარმოების გავლენა ბაზრის ხვედრით წონაზე და ა.შ.

ამდენად, აშშ-ს ანტიტრესტული კანონმდებლობით იკრძალება არა კომპანიათა მონოპოლიური მდგომარეობა, არამედ ამ მდგომარეობის მიღწევის არაკეთილსინდისიერი გზები, რაც ძირითადად ბაზრიდან კონკურენტების ჩამოცილებაში გამოიხატება.

ასევე აღსანიშნავია, რომ „შერმანის“ კანონით მხოლოდ სასამართლოებს გააჩნია უფლებამოსილება მიეღონ გადაწყვეტილება იმის თაობაზე, თუ რა წარმოადგენს და რა არა აკრძალულ შეზღუდვებს.

ასევე ცხადია, რომ ანტიტრესტული კანონმდებლობის პრაქტიკაში უფრო ეფექტიანი გამოყენება მოითხოვს იმის დაზუსტებას, თუ რა არის არაკანონიერ პრაქტიკა ბიზნესის სფეროში. „გონივრული მიდგომის წესი“ უარყოფს კომერციული საქმიანობის ხელმძღვანელობას და სასამართლოებს ანიჭებდა განუსაზღვრელ თავისუფლებას თავიანთი შეხედულებით გაეძლიერებინათ კანონი განმარტებების მეშვეობით. ამ პრობლემის მოწესრიგების მიზნით 1912 წელს ვ. ვილსონის მიერ შეთავაზებულ იქნა იდეა შეევსოთ შერმანის კანონი ახალი კანონით, რომელშიც ზუსტად იქნებოდა განსაზღვრული (ჩამოთვლილი) ყველა კანონსაწინააღმდეგო ქმედება (რაც პრაქტიკულად განხორციელდა „კლეიტონის“ კანონის მიღებით) და კანონდამრღვევთა შესაბამისი სისხლის ამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი⁶.

სწორედ ამიტომ, „შერმანის“ კანონით გათვალისწინებული დებულებების შემდგომი სრულყოფის მიზნით მიღებული იქნა „კლეიტონის“ კანონი, რომელითაც რეგულირდება ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე კომპანიების შერწყმასა და შეძენასთან დაკავშირებულ ურთიერთობები და იკრძალება ბაზარზე ისეთ შერწყმა და შეძენა (კორპორაციათა აქციები), რამაც შეიძლება გამოიწვიოს კონკურენციის შეზღუდვა (შესუსტება) და გამოკვეთოს მონოპოლიის შექმნის ტენდენცია. კანონის მე-7 მუხლის თანახმად, „არც ერთ პირს, რომელიც დაკავებულია ვაჭრობით ან სხვა ისეთი საქმიანობით, რომელმაც შეიძლება გავლენა მოახდინოს ვაჭრობაზე, არა აქვს უფლება პირდაპირ ან არაპირდაპირ შეიძინოს მთელი სააქციო კაპიტალი ან მისი ნაწილი.....თუ ამის შედეგად მოსალოდნელია კონკურენციის მნიშვნელოვანი შესუსტება ან იქმნება მონოპოლიის ჩამოყალიბების ტენდენცია.“

აშშ-ის ანტიტრესტული კანონმდებლობით კომპანიათა შერწყმის კონტროლი ხდება წინასწარი ნოტიფიკაციების (შეტყობინების) სისტემის ბაზაზე (კანონის the Hart Scott-Rodino Act მიხედვით-), რომელთა განხილვიდან გამომდინარე, ანტიტრესტული ორგანოების მიერ იკრძალება ისეთი შერწყმები, რომლითაც ხდება ან შეიძლება მოხდეს კონკურენციის შეზღუდვა ან

⁶

„...“

(

),

, 1995, c.27

მონოპოლიების წარმოქმნა. თავის მხრივ, ნოტიფიცირების დადგენილი პირობების დაუცველობა იწვევს ეკონომიკური სუბიექტებისათვის საჯარიმო სანქციების დაკისრებას დღეში 10 ათასი დოლარის ოდენობით.

მოგვიანებით, „კლეიტონის“ კანონის მე-2 მუხლი სრულყოფილ იქნა (შეტანილ იქნა ცვლილება) 1936 წელს მიღებულ „რობინსონ-პატმანის“ კანონით, რომელი ცვლილების ისტორიაც, მოწმობს კონგრესის დაინტერესებაზე მცირე მეწარმეების ბედითა და ფასების დაცემის შეწყვეტით, რაც ძირითადად განპირობებული იყო მსხვილი საცალო ვაჭრობის ქსელის მფლობელთა ქმედებებით განსაკუთრებით სასურსათო მაღაზიების“.⁷

საბოლოოდ, „ამ კანონის დებულებები მიმართულია არა იმ ქმედებებზე, რომელიც მატერიალიზებულია ვაჭრობის შეზღუდვაში, როგორც ეს „შერმანის“ კანონშია განსაზღვრული, არამედ მიმართულია იმ პრაქტიკაზე, რომელიც ადგენს (უშვებს) იმის ალბათობას თუ როგორ შეზღუდვებს შეიძლება ზოგადად ჰქონდეს ადგილი კონგრესმა ამ შემთხვევაშიც ხაზი გაუსვა თავის მიზანს სტიმულირება გაუწიოს კონკურენციას აკრძალვების მეშვეობით რომელთა მნიშვნელობა უნდა განვითარდეს იმის მიხედვით, თუ როგორ წარიმართება საქმეების (საჩივრების) განხილვა სასამართლოებსა და ვაჭრობის ფედერალურ კომისიაში“.⁸

როგორც ჩანს, როგორც შერმანის, ასევე კლეიტონის კანონები ძირითადად მიმართულია იმ ქმედების წინააღმდეგ, რომლებიც ზღუდავს კონკურენტულ ეკონომიკას ამასთან, ამავე დროს ფაქტია, რომ აშშ-ში ანტიტრესტული კანონმდებლობის გამოყენების პრაქტიკა იყოფა მკაცრი და რბილი მიდგომების პერიოდებად. XX საუკუნის დასაწყისი გამორჩეული იყო ანტიტრესტული კანონმდებლობის რეალიზაციის მკაცრი რეჟიმით, მაშინ როდესაც 30-40-იან წლებში შეინიშნებოდა უფრო შერბილებული მიდგომები, ხოლო 50-70-იან წლებში კი პირიქით ისევ გამკაცრდა ანტიტრესტული რეგულირების რეჟიმი. შესაბამისად, სასამართლოები მონოპოლიზაციის პროცესების განხილვისას უკანონოდ მიიჩნევდნენ კომპანიათა პრაქტიკულად ნებისმიერ შეთანხმებულ მოქმედებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ გასული საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოდან, თითქმის მთელი ათეული წელი აშშ-ს ანტიტრესტულ პოლიტიკაში დომინირებდა „ჩიკაგოს ეკონომიკური სკოლის“ მიდგომები, რომელიც ემყარებოდა ეკონომიკურ ცხოვრებაში თავისუფალი ბაზრის უპირატესობას სახელმწიფოს ჩარევასთან შედარებით.

„შერმანის“ და „კლეიტონის“ კანონების სრულყოფა, გარდა სასამართლო დადგენილებებისა ხდებოდა „ვაჭრობის ფედერალური კომისიის შესახებ“ კანონით (Federal Trade Commission Act 1914), რომელიც 1914 წელს შევიდა ძალაში და რომელშიც არსებითი ცვლილებები შევიდა 1938, 1973 და 1975 წლებში. კანონში 1975 წელს შეტანილი ცვლილებით „კონკურენციის არასწორი მეთოდების გამოყენება ვაჭრობაში არასამართლიანი და მოტყუებითი აქტები ვაჭრობაში ცხადდება უკანონოდ“. ამასთან, კანონი „ვაჭრობის ფედერალური კომისიის შესახებ“, გარდა არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის, როგორც კონკურენციული ბრძოლის არაკანონიერი ფორმის აღკვეთის მეთოდისა, განსაზღვრავს მარეგულირებელი ორგანოს სტატუსსა და როლს.

აშშ-ში „შერმანის“, „კლეიტონის“ და „ვაჭრობის ფედერალური კომისიის შესახებ“ ძირითადი ანტიტრესტული კანონების, გარდა კიდევ არსებობს შესაბამისი საკანონმდებლო აქტები, რომლებიც მთლიანობაში შეადგენს ანტიტრესტული კანონმდებლობის ნაწილს. ანტიტრესტულ კანონმდებლობას მიეკუთვნებიან ასევე ის საკანონმდებლო აქტები, რომლებიც ითვალისწინებენ

⁷ „...“ (), , 1995, c.303

⁸ „...“ , , 30.10.90 c. 47

ანტიტრესტული კანონმდებლობის საერთო წესებიდან გამონაკლისებს („ბუნებრივი მონოპოლიები“), და ის ნორმატიული აქტები, რომლებიც მიღებულია უწყებრივი რეგულირების დონეზე და მიზნად ისახავს ბაზრის მონაწილეებისათვის ანტიტრესტული კანონმდებლობის გამოყენების წესის განმარტებას.

აშშ-ს ანტიტრესტული კანონმდებლობა, ისევე როგორც სხვა განვითარებული ქვეყნების შესაბამისი კანონმდებლობა, ითვალისწინებს რიგ გამონაკლისს ზოგადი წესებიდან. კერძოდ, მას შემდეგ, რაც აღიარებული იქნა ბუნებრივი მონოპოლიების არსებობა, „შერმანის“ კანონის მოქმედების არეალიდან ამოღებულ იქნა სატელეფონო და სატელეგრაფო კომპანიები („კავშირგაბმულობის ფედერალური კომისიის შესახებ“ 1934 წლის კანონი), კომუნალური მომსახურების კორპორაციები („ენერგეტიკის ფედერალური კომპანიების შესახებ“ 1935 წლის კანონი) და ა.შ. აღნიშნული კანონები ითვალისწინებს ნებართვების გაცემას სამეწარმეო საქმიანობის განსახორციელებლად მოცემულ სფეროებში და იმავდროულად იცავს ამ კომპანიების მონოპოლიურ უფლებებს.

ამდენად, აშშ-ში ანტიტრესტულ რეგულირებაში მონაწილეობას ღებულობს საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ორგანოები. აშშ-ს კონგრესი და შტატების საკანონმდებლო ორგანოები ღებულობენ ანტიტრესტულ კანონმდებლობას და კონტროლს უწევენ მათ აღსრულებას, ხოლო შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე ადმინისტრაციული ორგანოები უშვებენ კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებს და საკუთარი ან კერძო პირების ინიციატივით ახორციელებენ ანტიტრესტულ რეგულირებას. ფედერალურ დონეზე აშშ-ში ანტიტრესტული (კონკურენციის შესახებ) კანონმდებლობით გათვალისწინებული დებულებების შესრულების კონტროლს ახორციელებს „აშშ ვაჭრობის ფედერალური კომისია“ და „იუსტიციის სამინისტროს ანტიტრესტული კანონმდებლობის დეპარტამენტი“. მათ ფუნქციებში შედის ბაზრის მონოპოლიზაციის თავიდან აცილება, კონკურენციის შენარჩუნება და მხარდაჭერა. ეს აღმასრულებელი ორგანოები უფლებამოსილნი არიან გამოსცენ კანონქვემდებარე აქტები, რომელთაგან ერთი ნაწილი არის სახელმძღვანელო (სავალდებულო შესასრულებლად), ხოლო მეორე კი წარმოადგენს სარეკომენდაციო ხასიათის აქტს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იუსტიციის დეპარტამენტისა და ვაჭრობის ფედერალური კომისიის კომპეტენციები ძირითადად ერთმანეთს ემთხვევა. თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ ფედერალური ვაჭრობის კომისიაზე დელეგირებულია მხოლოდ სამოქალაქო საქმეების წარმოება, მაშინ როდესაც იუსტიციის დეპარტამენტი ამის პარალელურად ახორციელებს სისხლის სამართლებრივი საკითხების მოკვლევასაც. ამასთან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ანტიტრესტული კანონმდებლობის ფორმირებასა და მათ პრაქტიკულ რეალიზაციაში ეკუთვნის სასამართლოებს, რომელთა როლი კანონის აღსრულების საქმეში მუდმივად იზრდება.

გარდა ამისა, გასული საუკუნის 80-იან წლების დამდეგს „გენერალური პროკურორების ეროვნულ ასოციაციასთან“ შეიქმნა ანტიტრესტული საკითხების შემსწავლელი „შტატებსშორისი“ სამსახური, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ანტიტრესტული კანონმდებლობის რეალიზაციის საქმეში. ამ სამსახურის საქმიანობა თავმოყრილია შემდეგ სამი მიმართულებაში :

1. იმ საქმეების განხილვა, რომლებიც მოიცავს რამოდენიმე შტატს,
2. პრაქტიკული გამოყენების სახელმძღვანელო დოკუმენტების შემუშავება,
3. სამსახურის შეხედულების უმაღლეს სასამართლოში წარდგენა.

ანტიტრესტული კანონმდებლობის დამრღვევს აშშ-ში ეკისრება როგორც სისხლის სამართლებრივი, ასევე სამოქალაქო პასუხისმგებლობა. თავდაპირველად „შერმანის“ კანონის დარღვევისათვის მაქსიმალური სანქცია შეადგენდა 5 ათას აშშ დოლარს კონკრეტული კანონდამრღვევი კომპანიის თანამდებობის პირისათვის ან პატიმრობას ერთი წლის ვადით, ხოლო იურიდიული პირისათვის ჯარიმის ოდენობა არ აღემატებოდა 100 ათას დოლარს. თანდათანობით სანქციები ანტიტრესტული კანონმდებლობის დარღვევის ფაქტებთან დაკავშირებით გამკაცრებულ

იქნა და გაიზარდა 10 მილიონ დოლარამდე; ამასთან, იუსტიციის სამინისტროს შესაბამისი დეპარტამენტი აყენებდა საკითხს (იძლეოდა რეკომენდაციას) საჯარიმო სანქციის 100 მილიონ დოლარამდე გაზრდის თაობაზე. მოგვიანებით უკვე, საჯარიმო სანქციის მოცულობა განისაზღვრა კომპანიის არაკანონიერი შემოსავლების ორმაგი მოცულობის დონეზე, ხოლო რაც შეეხება „კლეიტონის“ კანონს, მისი მე-4 მუხლის თანახმად კანონის დამრღვევს თავდაპირველად ეკისრებოდა ზარალის სამმაგი ოდენობით ანაზღაურება, სასამართლო ხარჯების (ადვოკატის მომსახურების ჩათვლით) ანაზღაურებასთან ერთად. დროთა განმავლობაში სასამართლოთა მიდგომა ამ საკითხების მიმართ შეიცვალა და დღეს ის მხოლოდ ზარალის ერთმაგი ოდენობით განისაზღვრება. ამასთან, ხაზგასასმელია ის გარემოებაც, რომ აშშ-ში ევროპული ქვეყნებისაგან განსხვავებით გათვალისწინებულია საგადასახადო სანქციები ანტიტრესტული კანონმდებლობის დამრღვევის მიმართ, რაც უკავშირდება კომპანია-დამრღვევის შემოსავლების გაანგარიშების პროცედურას.

აქვე არ შეიძლება არ აღინიშნოს ის გარემოება, რომ დღეისათვის კონკურენციის კანონმდებლობის განვითარება მიდის დაახლოების გზით, როგორც ცალკეულ ქვეყნებში, რომლებმაც მიიღეს ესა თუ ის მოდელი, ასევე განსხვავებათა წაშლის გზით ევროპულ და ამერიკულ მოდელებს შორის გლობალიზაციის ფონზე დღის წესრიგში დგას კონკურენციის წესების, კონკურენციული პოლიტიკის ერთიანი ნორმებისა და მიდგომების შექმნის აუცილებლობის საკითხი. პირველი ნაბიჯი ამ მიმართულებით გადაიდგა ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების ჩარჩოებში; კერძოდ, „რომის შეთანხმების“ საფუძველზე მიღებულ იქნა ამ გაერთიანების ყველა ქვეყნისათვის კონკურენციის ერთიანი წესები, შეიქმნა შესაბამისი ორგანიზაციული საფუძვლები მათი რეალიზებისათვის. საერთო ევროპულ დონეზე კონკურენციის წესების შესრულებაზე პასუხისმგებლობა დაეკისრა ევროპულ გაერთიანებათა კომისიას, კერძოდ, მის ერთ-ერთ ქვედანაყოფს, რომელიც მჭიდროდ თანამშრომლობს გაერთიანების წევრი ქვეყნების კონკურენციის ორგანოებთან. გარდა ამისა, იგი მეთოდურ და საკონსულტაციო დახმარებებს უწევს ყველა სხვა ქვეყნის შესაბამის დაინტერესებულ უწყებებსაც.

RESUME

American model of competition policy

Nino Grigolaia
Tbilisi Open University
Professor, Doctor of Economics

In order to develop a perfect market economy in the country, it is necessary to protect, promote and develop of competition. That is why, one of the foremost tasks of the developed world represented and even today represents elaboration of such mechanisms of legal regulation, which ensure, from the side of by economic agents having dominant positions on the relevant commodity markets, detect and eliminate the facts of abuse of such position and promoting of conscientious competition.

The American model of competitive legislation, its most striking manifestation - antitrust legislation in the United States, comes against market monopolization, from the very beginning (before the taking dominance position), established strict control over these processes which are carrying out mainly based on merger and unification of economic agents. In the antitrust legislation there are also involved the norms about dishonest competition.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კლუმპი რ. „ეკონომიკური პოლიტიკა მიზნები, ინსტრუმენტები და ინსტიტუციები“ თბ. 2013
2. „სავაჭრო პოლიტიკის ჩამოყალიბება და საქართველოს მიერ ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის მოთხოვნების დაცვა“ მომზადებულია „Bearing point“-ის მიერ, თბ. 2004
3. ფეტელავა ს. „კონკურენციის თეორიის ევოლუცია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“, დისერტაცია, თბ. 2008.
4. ფეტელავა ს. „კონკურენციის თეორია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“, გამომცემლობა „ლიო“ თბ. 2007
5. „...“ (...), ... , 1995, c.303
6. - ... „...“ - , No ... -23100, ... , ... , 1990